УДК 001.895:330.322 (477)

С.В. Кривенко, канд. екон. наук, Полтавський інститут бізнесу Міжнародного науково-технічного університету імені Юрія Бугая (м. Київ);

Т.В. Процик, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи НБУ»

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено основні проблеми, які виникають у процесі здійснення інноваційної діяльності в Україні. Запропоновано заходи до управління інвестиційними та інноваційними процесами на основі використання фіскальних і грошово-кредитних засобів. Розроблено фінансовий механізм інвестиційно-інноваційного розвитку національної економіки.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інвестиційні процеси, фінансовий механізм, національна економіка.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні відсутній необхідний досвід самостійної фінансової і грошово-кредитної підтримки значних і системних нововведень, не налагоджена відповідна ринковим умовам взаємодія між суб’єктами господарювання, що зумовило незадовільну реалізацію інвестиційної і структурно-інноваційної політики. Тому у нашій країні має бути розроблений адекватний сьогоденню фінансовий механізм інвестиційно-інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування фінансового механізму макроекономічного розвитку у вітчизняній і зарубіжній літературі висвітлена досить широко. Наукові праці В.М. Гейця, Л.І. Дмитриченко, І.О. Лютого, А.А. Чухна, Ф. Мишкіна, П. Роуза, Дж. Сінкі, М. Фрідмена та інших присвячені різноманітним аспектам зазначеної проблеми.

Виділення невирішених раніше питань. Економісти досліджували особливості застосування фіскальних або грошово-кредитних інструментів з метою регулювання економічних процесів. Проте в їх роботах практично не

досліджувалася проблема створення та реалізації ефективного фінансового механізму регулювання інноваційних процесів у національній економіці.

Метою статті є формування ефективного фінансового механізму інвестиційно-інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах збільшення обсягів виробництва забезпечується, в першу чергу, за рахунок формування адекватного інвестиційного та інноваційного клімату, який сприятиме збільшенню фінансових вкладень у інноваційні ідеї і проекти, а також стане рушійною силою якісного макроекономічного зростання через застосування відповідних засобів фіскальної і грошово-кредитної політики. За допомогою останніх держава повинна регулювати обсяги інвестиційних надходжень і нововведень та здійснювати перерозподіл доходів з необхідним урахуванням інтересів загальнодержавного соціально-економічного розвитку. Якщо розглядати роль та місце фіскальної і грошово-кредитної політики в регулюванні структурно-інноваційних та інвестиційних процесів України, то необхідно зауважити, що не слід обмежуватися ортодоксальними засобами, а треба застосовувати і неортодоксальні методи та прийоми, які сприятимуть технологічному оновленню виробничої, науково-технічної бази та виходу на світову арену.

На жаль, сьогодні у нашій країні не створено ефективно функціонуючого фінансового механізму реалізації пріоритетів інноваційної спрямованості функціонування вітчизняної економіки, який передбачає розробку та впровадження чіткої нормативно-законодавчої бази, а також координацію дій усіх учасників інвестиційно-інноваційної діяльності (рис.1).

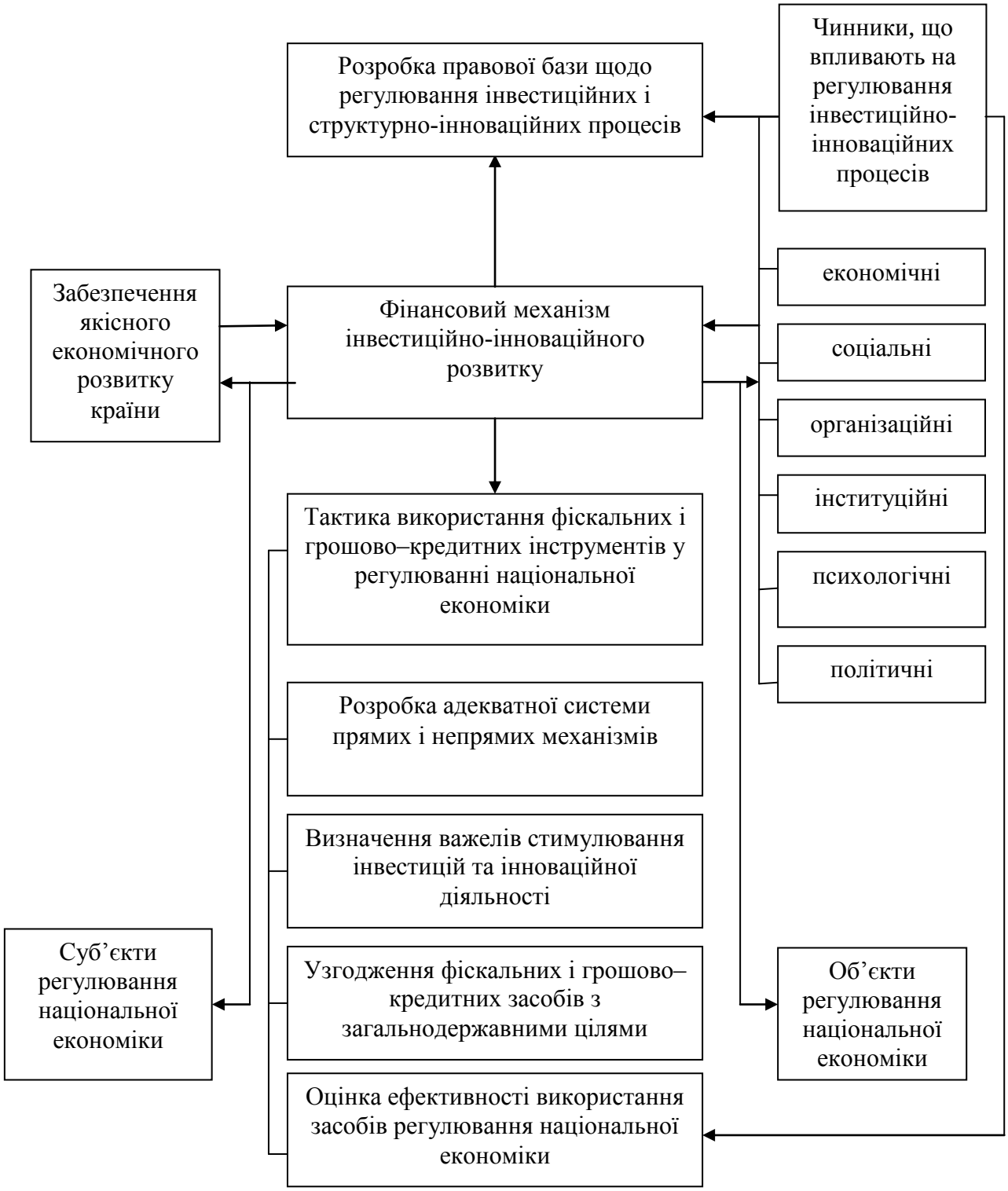

Рис. 1. Фінансовий механізм інвестиційно-інноваційного розвитку

На нашу думку, більшість проблем, які виникають у процесі здійснення економічної активності, головним чином, пов’язані з обмеженістю власних коштів у вітчизняних підприємств, з одного боку, і проблематичністю отримання фінансових ресурсів із зовнішніх джерел – з іншого. Водночас сучасна система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів не створює відповідних умов для інноваційного розвитку національної економіки.

Однією з найгостріших проблем, яка має бути вирішена шляхом реалізації загальнодержавної економічної політики, є проблема зростання державної заборгованості. Тенденція до її збільшення та зміна її структури потребують детального аналізу, а також розробки дієвої програми щодо ліквідації негативних наслідків цього процесу, враховуючи формування цілей, задач і тактики використання окремих інструментів.

Макроекономічна ситуація, що склалася в нашій країні, а також політична нестабільність, незбалансованість дій різних гілок влади є однією з головних причин неефективного використання державних кредитів і збільшення заборгованості. На наш погляд, суттєвими чинниками зростання державного боргу виступають нецільове витрачання державних запозичень та відсутність належного контролю за їх використанням.

Паралельно з прямою бюджетною підтримкою має існувати та розвиватися більш гнучка та ефективна схема, що включає формування інститутів розвитку, які повинні за державної підтримки проводити відповідну діяльність щодо залучення інвестицій. У даному зв’язку у світовій практиці (наприклад, в Японії) використовуються інститути розвитку, які дотримуються концепції нульової відсоткової ставки рефінансування економіки.

Особлива увага має приділятися розвитку кредитних відносин на основі поєднання комерційного кредитування та кредитного регулювання з

боку Національного банку України, що сприятиме акумулюванню додаткових фінансових ресурсів. У цьому контексті слід зауважити, що не варто розраховувати на власне інвестування коштів з боку великих підприємств, коли мова йдеться про імплементацію стратегії інноваційного розвитку національної економіки. Водночас емісійна складова грошово-кредитної політики Національного банку повинна сприяти забезпеченню впровадження інвестиційних і структурно-інноваційних проектів, не породжуючи при цьому надмірні інфляційні процеси. Одним з можливих шляхів вирішення зазначеної проблеми є використання інвестиційних кредитів.

У Китаї піднесення інвестиційно-інноваційної активності було досягнуто за допомогою трьох найбільших банків розвитку, які безпосередньо рефінансуються центральним банком. Керуючи грошовою емісією, центральний банк спрямовує грошову пропозицію через банки розвитку на структурну перебудову, модернізацію застарілих виробництв та освоєння нових технологій [1]. На жаль, в Україні ще не функціонує жоден інвестиційний банк, який орієнтований на довгострокове кредитування. Однак створено Українську державну інноваційну компанію та Український банк реконструкції і розвитку, а також Міжвідомчу раду з питань інноваційного розвитку та інвестицій, без яких неможлива ефективна реалізація інноваційної стратегії економічного розвитку країни. Саме за їх допомогою мають впроваджуватися інноваційні проекти та надаватися цільові кредити інвестиційного спрямування на пільгових умовах. При цьому зазначені інститути повинні стати основними суб’єктами в реалізації механізму державної підтримки інноваційного розвитку в Україні.

За час існування Української державної інноваційної компанії на інноваційні проекти було виділено всього 21 млн. грн. (за рахунок повернення боргів ще колишньому Державному інноваційному фонду).

Разом з тим слід зазначити, що у 2007 році уряд виділив 760 млн. грн. на кредитування та 144 млн. грн. на здешевлення відсоткової ставки за кредитами [2].

Деякі фахівці вважають, що Українську державну інноваційну компанію не слід розцінювати як простого посередника між бюджетом та суб'єктами господарювання, внаслідок того, що сьогодні йде оздоровлення Українського банку реконструкції та розвитку, який дасть змогу контролювати цільове використання коштів, отриманих позичальниками, у будь-який момент часу. Водночас активізація діяльності Банку реконструкції і розвитку може стати важливим інструментом в реалізації інвестиційної і структурно-інноваційної стратегії нашої країни.

Одним зі шляхів зацікавленості банків у наданні довгострокових кредитів може бути пільгове оподаткування певних напрямків банківського кредитування. У цьому зв'язку пропонується часткове або повне звільнення банківської інституції від сплати податків за фінансування коштів на виробниче будівництво, переважно на реконструкцію та технічне переоснащення виробництв і впровадження інноваційних програм.

З метою активізації інноваційних та інвестиційних процесів в Україні Кабінет міністрів разом з Національним банком прийняли відповідні постанови про створення інструмента, що дозволятиме банкам кредитувати середньо- та довгострокові інвестиційні проекти з використанням механізмів рефінансування Національного банку України, які передбачають підтримку ліквідності банків. Позитивним моментом у реалізації інноваційної парадигми економічного розвитку нашої країни виступає активізація міжурядового співробітництва у фінансово-кредитній та інвестиційній сферах, наслідком якої є підписання відповідних угод і взаємне відкриття представництв і філій національних банків держав.

На сьогоднішній день кредитування на довгострокову перспективу гальмує багато чинників, серед яких важливе місце займає проблема короткостроковості банківських пасивів: стандартними термінами для депозитів виступають строки на 1, 3, 6, 9 і 12 місяців. Це, в свою чергу, робить проблематичним кредитування на 10 років і більше, а також підвищує ризикованість (провокує виникнення ризику ліквідності) повернення депозитних коштів у термін до одного року. Розв'язання зазначеної проблеми полягає у виході вітчизняних банківських установ на міжнародні ринки капіталу, де існує можливість рефінансування на довгостроковий період (більше п'яти років). Однак, на жаль, внаслідок багатьох моментів (передусім, через необхідність отримання відповідного значення кредитного рейтингу міжнародного рівня) далеко не всі українські банківські інституції спроможні використати цей канал.

Серед вітчизняних банків, які користуються такими довгостроковими ресурсами, слід назвати АКБ «Надра», ВАТ «Укрексімбанк». Що ж стосується АКБ «Укрсоцбанк» і АППБ «Аваль», то основним джерелом поповнення довгострокових вкладень вони обрали кошти міжнародних фінансових організацій, внаслідок чого частково втратили свою самостійність і змушені функціонувати за умовами інвесторів [3].

Значну роль у процесі довгострокового кредитування сучасної ринкової економіки має також відіграти парабанківська система. Фінансово-кредитні інститути цієї системи акумулюють значні грошові ресурси, які можуть використовуватися на довгостроковий період, про що свідчить досвід країн ринкової економіки. В Україні функціонує значна кількість пенсійних, профспілкових, страхових та інших фондів, ресурси яких могли б використовуватися як джерело інвестування структурної перебудови. Для цього необхідно забезпечити правову основу даного напрямку їх діяльності, а також створити механізми та інститути

функціонування, які сприятимуть активізації інвестиційних і структурно-інноваційних процесів.

Формування тактики інноваційно-інвестиційного регулювання як складової загальнодержавної економічної стратегії є відображенням складного процесу економічної трансформації нашої країни, яка передбачає перехід від прямого (адміністративного) до переважно економічного впливу держави на процеси в національній економіці на принципах системного підходу.

Сьогодні спостерігаються кардинальні зміни в інноваційній та інвестиційній діяльності, які характеризуються комбінацією промислових нововведень з інноваціями у сфері послуг, а також інформаційній, науково-технічній сферах. Це виступає надійною передумовою для створення нових інноваційних структур. У даному контексті необхідно також згадати і негативні чинники, які стримують розвиток реального і фінансового секторів економіки України. До них слід віднести наступні: неатрактивність діяльності офіційного фінансового сектору, порівняно з неформальним фінансовим посередництвом; неефективність фіскальної і регуляторної політики; обмеженість ресурсної бази; низьку активність фінансових ринків; відсутність дієвої інфраструктури кредитного ринку (іпотека, факторинг); нерозвиненість механізмів фінансування (лізинг і форми прямого інвестування).

Інституційні важелі регулювання інноваційної діяльності в Україні повинні бути спрямовані, перш за все, на розвиток інноваційної інфраструктури та високотехнологічних виробництв у галузях народногосподарського комплексу за рахунок створення державних центрів науки та високих технологій на основі великих наукових організацій, які займають ведуче місце у відповідних галузях науки та освіти.

Виходячи з світового досвіду, при розробці та впровадженні інноваційної моделі розвитку економіки доцільно розраховувати на допомогу транснаціональних корпорацій і міжнародних фінансово-кредитних установ; необхідно активізувати діяльність спільних підприємств, фінансово-промислових груп, науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств на території держави. Тільки великі об’єднання транснаціонального типу можуть освоїти найновітніші науково-технічні напрямки та знайти відповідні ніші на високотехнологічних ринках. У перспективі за результатами співпраці мають бути засновані та впроваджені в промисловість спільні наукові і технологічні проекти.

Головною метою функціонування фінансового механізму слід вважати підвищення ефективності зв'язків на всіх стадіях процесу відтворювання. Не секрет, що процес впровадження інструментів фінансового та монетарного менеджменту характеризується певною відмінністю у державах зі стабільною економікою, фінансовою та грошово-кредитною сферами та у країнах, в яких відбувається економічна трансформація. Це виявляється, передусім, у формулюванні відповідних пріоритетів і цілей різних рівнів: якщо високорозвинена держава може обмежитися підтриманням постійності темпів економічного зростання, то країні, яка проводить реформування економіки, доводиться розробляти та реалізовувати кардинально інші стратегічні цілі і тактичні завдання, тому що проведення загальнодержавної політики в умовах економічної трансформації потребує превалюючого використання адміністративних методів і відповідних засобів, а також передбачає значні витрати на їх впровадження. Крім того, для країн, які щойно почали реалізовувати на практиці якісні економічні зміни, можливим є використання як монетаристських, так і кейнсіанських важелів регулювання, що передбачає можливість схвалювати помірну інфляцію, відпускати процентні ставки в

певних межах, або встановлювати бюджетний дефіцит у чітко визначених рамках.

На практиці у розвинених країнах застосовується прагматичний підхід до фінансового аналізу, що поєднує властивості інформаційних змінних зі структурним дослідженням. При цьому спектр методів, які використовує окремий регулюючий орган, характеризується достатньою диверсифікованістю. У сучасних умовах особливу важливість набуває застосування інституційних методів дослідження у фінансовому аналізі для підвищення результативності прямого емпіричного моделювання. Разом з тим інституційні методи дозволяють дослідити ключові особливості функціонування певних суб'єктів господарювання з урахуванням специфіки їх поведінки, а також взаємодії і взаємозв'язків з іншими інститутами.

Розуміння економічного розвитку може бути суттєво вдосконалено шляхом ретельного розгляду фінансових рахунків. Зокрема, заміщення між монетарними та немонетарними інструментами має спостерігатися та розраховуватися систематично за допомогою системного підходу. Водночас актуальною на сьогоднішній день виступає проблема презентування результатів функціонування національної економіки громадськості. При цьому принцип транспарентності у спілкуванні регулюючих органів з громадськістю має заохочувати довіру до економічної політики, що підвищує її ефективність.

Останнім часом спостерігаються певні позитивні зрушення у функціонуванні реального сектору економіки. Однак для надання цим трансформаціям нового якісного спрямування, на наш погляд, доцільно звернутися до світової практики застосування прогресивних інструментів управління економічними процесами. Отже, мова йдеться, передусім, про вміле використання ключових засобів фінансової інженерії, що

сприятимуть креативному вирішенню проблем у фінансовому секторі економіки України під час просування в інноваційному напрямі.

Практика застосування інструментів фінансової інженерії охоплює багато аспектів, серед яких превалюють напрямки фінансів підприємств, управління ризиками та інвестиціями. Для стимулювання використання засобів фінансової інженерії в Україні, на нашу думку, необхідним виступає виконання таких умов: по-перше, стабільна нормативно-законодавча база; по-друге, підвищення рівня професійної підготовки банківських фахівців з фінансової інженерії; по-третє, готовність менеджерів йти на розумний ризик при здійсненні фінансових операцій.

Важливими заходами щодо управління інвестиційними та інноваційними процесами на основі використання фіскальних і грошово-кредитних засобів, на наш погляд, слід вважати наступні: удосконалення принципів і методів регулювання та фінансування інноваційних процесів; перегляд чинного законодавства щодо стимулювання інноваційної діяльності; реалізацію комплексу заходів для імплементації взаємодії фінансово-кредитної системи з реальним сектором економіки; активізацію діяльності держави на фондовому ринку, що покликаний стати важливим джерелом коштів для розвитку виробництва і залучення інвестицій у реальний сектор економіки; державну підтримку значних і системних інновацій.

Отже, для прискорення реалізації на практиці концептуальних засад обраної Україною стратегії соціально-економічного розвитку з метою сприяння її інтеграції у співтовариство високотехнологічних країн доцільно вжити заходи, спрямовані на подолання розриву між фінансовим та реальним секторами економіки, запроваджувати ефективні механізми управління фінансовими та грошово-кредитними процесами, сприяти створенню відповідної інноваційної інфраструктури.

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день в Україні має бути розроблений адекватний ринковим умовам ефективний фінансовий механізм інвестиційно-інноваційного розвитку, який органічно об’єднає форми державного та приватного інвестування, врахує взаємозв'язки різноманітних суб'єктів господарювання, а також сприятиме розробці відповідної нормативно-законодавчої бази, що регламентуватиме імплементацію економічної стратегії з інноваційним вектором. Зазначений механізм буде передбачати формулювання довгострокових цілей і тактичних завдань щодо розвитку вітчизняної економіки, на підставі чого у подальшому визначатимуться відповідні важелі стимулювання інноваційної активності, а також розроблятися система фіскальних і грошово-кредитних засобів, узгоджена з пріоритетами економічного розвитку країни. Водночас установи та інститути управління фінансовими і кредитними відносинами повинні знаходитися в тісному контакті, керуватися спільними інтересами, задачами і принципами як ключовими атрибутами реалізації фінансового механізму регулювання інвестиційно-інноваційних процесів у країні.

Список літератури

1. Рожко О.Д., Яфінович О.Б. Фінансово-кредитні важелі інноваційного розвитку України // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. - № 10. - С.50-54.
2. Стеблинський М. Інноваційні та інвестиційні проекти-2007: коштів вистачить на всіх // Урядовий кур'єр. – 2007. - № 80. – С.8.
3. Бодрецький М. Проблеми довгострокового кредитування // Банківська справа. – 2006. - № 4. – С.85-93.

Summary

Basic problems of realization of innovation activity in Ukraine are described. Administrative measures of investments and innovation processes with the help of fiscal and monetary means are offered. The financial mechanism of investment and innovative development of national economy is developed.

Кривенко, С.В. Формування ефективного фінансового механізму інвестиційно-інноваційного розвитку в Україні: проблеми та перспективи / С.В. Кривенко, Т.В. Процик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2008. – Вип 23. - С. 115-123.